

Právní úprava vazektomie v České republice

MUDr. Libor Zámečník, Ph.D., FEBU, FECSM

Urologická klinika VFN a 1. LF UK Praha, TH klinika Praha

Autor prezentuje bývalou a současnou podobu právní úpravy vazektomie v České republice.

Klíčová slova: vazektomie, právní úprava, antikoncepce.

Legislation to perform vasectomy in Czech Republic

The author presents the former and the current form of the legislation of the vasectomy in the Czech Republic.

Key words: vasectomy, legislation, contraception.

Urol. praxi, 2014; 15(3): 123–125

Úvod

Vazektomie (sterilizace) je přerušení a podvázání obou konců přerušného chámovodu, cílem je obvykle bezpečná a vysoce účinná antikoncepce u muže. Její operační provedení – vyhledání chámovodu a přerušení s podvazem – je jednoduchá ambulantní procedura, při které lze s výhodou použít lokální anestezii. Jedná se o nejčastější operaci v oblasti Severní Ameriky, kde ji používá okolo 8–10 % párů, v oblasti Nového Zélandu má provedenou vazektomii 18 % všech mužů a 25 % všech ženatých mužů. Nejvíce mužů je ve věkové úrovni 40–49 let (57 %) (1). V České republice byla dosud tato metoda pacientem vyžádané antikoncepce málo využívána, i vzhledem k právní úpravě, která její provedení dlouhou dobu regulovala.

Situace před 1. dubnem 2012

Do 1. dubna 2012, kdy vstoupil v platnost **Zákon 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011**, platila *směrnice Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky ze dne 17. prosince 1971 o provádění sterilizace* a její příloha, vykládající podmínky sterilizace, které uváděl § 27 *Zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu*. Sterilizace zdravého muže z antikoncepčních důvodů byla ilegální, pokud žádost ženatého muže nebyla projednána sterilizační komisí, která tento zákrok nepovolila podle tehdy platné, byť zastaralé legislativy. Jiný postup naplňoval právní podstatu trestného činu se všemi důsledky. Pro svobodné či rozvedené muže tento výkon v ČR neměl právní opodstatnění, i když metodika povolovala sterilizaci dvojího druhu – **zdravotní** i **antikoncepční** (byť s přísnými pravidly).

Podle § 2 této směrnice byla sterilizace přípustná, pokud se prováděla na:

a) nemocných pohlavních orgánech muže či ženy za léčebným cílem podle pravidel lékařské vědy,

- b) zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže by těhotenství nebo porod vážně ohrozily život ženy nebo jí způsobily těžkou a trvalou poruchu zdraví,
- c) zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže žena trpí chorobou, která by ohrožovala tělesné či duševní zdraví jejich dětí,
- d) zdravých pohlavních orgánech muže, jestliže muž trpí trvalou chorobou, která by ohrožovala tělesné či duševní zdraví jeho dětí,
- e) zdravých pohlavních orgánech muže, jestliže jeho manželka trpí chorobou, která může být důvodem k provedení sterilizace podle písm. b) a c), ale s ohledem na její zdravotní stav by pro ni sterilizace mohla být nebezpečným zákrokem nebo z jiných důvodů tento zákrok nehodlá podstoupit,
- f) zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže její manžel trpí chorobou, která může být důvodem k provedení sterilizace podle písm. d) a manžel nehodlá tento zákrok podstoupit,
- g) zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže žena trvale splňuje podmínky pro umělé přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů.

Sterilizace muže mohla být ze zákona provedena pouze ve třech případech, které jsou uvedeny pod písmeny **a**, **d** a **e**. *Legálním způsobem* – z důvodů antikoncepčních se tedy postupovalo obvykle tímto způsobem: po domluvě s partnerkou a poradě s jejím gynekologem bylo zjištěno, zda pár splňuje indikační limity vyjmenované pod písmenem e) platné směrnice MZd ČSR z roku 1971. Pokud ano, byla napsána žádost předsedovi sterilizační komise (orgán, který povoloval sterilizace, obvykle u každého nemocničního zdravotnického zařízení). V textu byly uvedeny důvody žádosti a přiloženo vyjádření gynekologa manželky žadatele, že tato splňuje podmínky pro provedení sterilizace ženy,

dle přílohy směrnice MZd, ale s ohledem na její zdravotní stav by pro ni sterilizace mohla být nebezpečným zákrokem nebo z jiných důvodů tento zákrok nehodlá podstoupit. Po schválení komisí byla pak sterilizace provedena (2, 3).

Aktuální situace v České republice

Vychází ze **Zákon 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011**, který vstoupil v platnost 1. dubna 2012.

Díl 2 Sterilizace

§ 12

Sterilizací se rozumí zdravotní výkon zabráňující plodnosti bez odstranění nebo poškození pohlavních žláz. **Sterilizaci lze provést ze zdravotních důvodů nebo z jiných než zdravotních důvodů.** Zdravotními důvody se rozumí takové nemoci nebo vady, u nichž existuje vysoká míra pravděpodobnosti vážného ohrožení zdraví nebo života v důsledku těhotenství nebo porodu nebo zdravého vývoje plodu nebo zdraví nebo života budoucího dítěte.

§ 13

1. Sterilizace ze **zdravotních důvodů** se provede pacientovi, který **dovršil věk 18 let**, pokud k provedení sterilizace udělí písemný souhlas.
2. Pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům, pacientovi s omezenou způsobilostí k právním úkonům tak, že není způsobilý posoudit poskytnutí zdravotních služeb, popřípadě důsledky jejich poskytnutí (dále jen „pacient zbavený způsobilosti k právním úkonům“), nebo nezletilému pacientovi lze provést pouze sterilizaci ze zdravotních důvodů, a to na základě:
 - a) písemného souhlasu jeho zákonného zástupce (dále jen „zákonný zástupce pacienta“); tím není dotčeno ustanovení § 35 zákona o zdravotních službách,

- b) kladného stanoviska odborné komise a
c) souhlasu soudu, který je místně příslušný poskytovateli.
3. Odbornou komisí ustavuje poskytovatel. Členy odborné komise jsou:
- 3 lékaři se způsobilostí v oboru chirurgie nebo urologie, jde-li o sterilizaci u muže,
 - 3 lékaři se způsobilostí v oboru gynekologie a porodnictví, jde-li o sterilizaci u ženy,
 - klinický psycholog a
 - osoba určená poskytovatelem, která získala vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v oblasti právo (dále jen „právník“).
4. Nejméně 4 členové odborné komise nesmějí být v pracovněprávním nebo obdobném vztahu k poskytovateli, členem kontrolního orgánu poskytovatele nebo statutárním orgánem, členem statutárního orgánu nebo společníkem poskytovatele.
5. K jednání odborné komise může být přizván ošetřující lékař pacienta, který provedení zdravotního výkonu doporučil, avšak během rozhovoru členů komise s pacientem nesmí být ošetřující lékař přítomen.
6. Pacient a zákonný zástupce pacienta jsou vždy přizváni k jednání odborné komise; jednání odborné komise musí být započato tak, aby nedošlo k ohrožení života nebo zdraví pacienta. Odborná komise podá pacientovi a jeho zákonnému zástupci informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a možných rizicích a ověří, zda pacient a zákonný zástupce pacienta této informaci plně porozuměli. U pacienta přihlédne k jeho rozumové vyspělosti. Záznam o podání informace podepíše členové odborné komise, pacient a zákonný zástupce pacienta. Součástí záznamu je názor pacienta. Není-li pacient s ohledem na svou rozumovou vyspělost schopen informací pochopit nebo záznam podepsat, uvede se tato skutečnost v záznamu. Záznam je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi.
7. Odborná komise po projednání žádosti vypracuje písemné odborné stanovisko, ve kterém zhodnotí, zda jsou splněny veškeré podmínky k provedení sterilizace; zároveň uvede dobu platnosti stanoviska a přitom zohlední naléhavost provedení zdravotního výkonu. Ke kladnému stanovisku s provedením sterilizace je zapotřebí souhlasu všech členů odborné komise. V případě, že se souhlasu všech členů nepodaří dosáhnout, odborná komise ve svém stanovisku popíše důvody, které k tomu vedly. Poskytovatel

předá kopii stanoviska odborné komise zákonnému zástupci pacienta.

8. Návrh na udělení souhlasu s provedením sterilizace podává soudu poskytovatel. Poskytovatel k návrhu připojí písemný souhlas zákonného zástupce pacienta, vyjádření pacienta a stanovisko odborné komise. Není-li pacient s ohledem na svou rozumovou vyspělost schopen vyjádření učinit, poskytovatel uvede tuto skutečnost s jejím odůvodněním v návrhu.

§ 14

Sterilizaci **z jiných než zdravotních důvodů** lze provést pacientovi, který **dovršil věk 21 let**, nebrání-li jejímu provedení závažné zdravotní důvody, a to na základě jeho písemné žádosti. Žádost je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi.

§ 15

- Před provedením sterilizace ze zdravotních nebo jiných než zdravotních důvodů je ošetřující lékař povinen podat pacientovi informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a možných rizicích. **Informace musí být podána před svědkem, kterým je zdravotnický pracovník.** Jestliže pacient požaduje přítomnost dalšího svědka podle vlastního výběru, poskytovatel to umožní.

Obrázek 1. Písemná žádost o vazektomii zdravotnickému zařízení

Označení pracoviště

Žádost

V souladu s ustanovením zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách žádám tímto o provedení vazektomie – přerušení chámovodů z antikoncepčních důvodů na označení pracoviště.

Jsem si vědom, že se jedná o nevratný výkon na mužských reprodukčních orgánech.

Beru na vědomí, že před provedením výkonu je nezbytné splnění podmínek stanovených zákonem, tj. dovršení věku 21 let, vyslechnutí informace o povaze zdravotního výkonu od ošetřujícího lékaře, o jeho trvalých následcích a možných rizicích a sepsání záznamu o podání informace, a to před svědkem, kterým je zdravotnický pracovník, případně další svědek, kterého mám právo si vybrat a že všechny tyto osoby musí záznam podepsat. Dále beru na vědomí, že mezi podáním informace a udělením souhlasu musí být lhůta nejméně 14 dnů, kdy se písemný souhlas uděluje bezprostředně před započítím výkonu.

Náklady spojené s výkonem dané platným ceníkem uhradím v plné výši.

Děkuji,

jméno
rodné číslo
bydliště

Datum

Záznam o podání **informace podepíše ošetřující lékař, pacient, svědek, popřípadě svědci; záznam je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi.** Mezi podáním informace a udělením souhlasu musí být **přiměřená lhůta**; jde-li o sterilizaci ze zdravotních důvodů, lhůta musí být **nejméně 7 dnů**; jde-li o sterilizaci z jiných než zdravotních důvodů, lhůta musí být **nejméně 14 dnů**.

- Provádění sterilizace lze započít, jestliže k tomu **pacient nebo zákonný zástupce pacienta bezprostředně před jejím započítím udělili písemný souhlas.**

Praktické poznámky k nové právní úpravě – vazektomie z antikoncepčních důvodů

- Z antikoncepčních důvodů lze provést vazektomii u muže staršího 21 let na základě písemné žádosti, která je součástí jeho zdravotnické dokumentace (obrázek 1).
- Ošetřující lékař je povinen podat pacientovi informaci o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a možných rizicích:
 - před svědkem, kterým je zdravotnický pracovník,
 - před dalším svědkem, kterého může žadatel přizvat,
 - záznam o podání informace podepíše ošetřující lékař, žadatel, svědek – zdravot-

Podpis žadatele

Obrázek 2. Ukázka části záznamu o podání informace o vazektomii

Označení zdravotnického pracoviště		Jméno a příjmení:	r. č.:	Čís. chorob.:
Vedoucí lékař pracoviště Kontakt na pracoviště		Bydliště:		
Jméno a příjmení:	r. č.:	Čís. chorob.:		
Bydliště:				
Lékař, který provedl poučení (jméno, příjmení, titul):				
Svědék – zdravotnický pracovník, který byl přítomen poučení (jméno, příjmení, titul):				
Označení zdravotního výkonu (popřípadě několika výkonů): Vazektomie - přerušení chámovodu z antikoncepčních důvodů vpravo - vlevo - oboustranně *) <i>Výkon je upraven zákonem č. 373/2011 Sb. (§ 13 a násl.)</i>				
Účel, povaha, předpokládaný prospěch, následky a možná rizika zdravotního výkonu: Účelem tohoto výkonu je přerušení chámovodu a podvazem pabýlů chámovodu a zajistit jejich neprůchodnost a zabezpečit tak neplodnost muže. Uvedeny zdravotní výkony má následující rizika a důsledky léčby: - rizika spojená s event. anestézií (informace Vám podá ošetřující lékař nebo také anesteziolog) - pooperační bolesti v oblasti rány na šourku (jedná se o bolesti slabé až středně silné) jsou přechodné a většinou samy odezní, ev. lze použít běžná analgetika (léky proti bolesti) - hemtom – krvetní podlitina – malý (do 3%) může se projevit měkkým zduřením a fialovým zbarvením kůže okolo rány, velký (výjimečně) – může odeznívat delší dobu, někdy je potřeba i hematoma drenovat (chirurgicky vyčistit) - v určitém procentu případů (do 2 %) může však dojít ke vzniku infekce v ráně, léčba probíhá dle zvyklosti pro tento případ (s aplikací antibiotik) - spermatický granulom – projevuje se jako malý bolestivý uzel v oblasti nadvarle nebo semenného provazce, vzniká při úniku spermií z nedostatečně uzavřeného pabýlu chámovodu. Vyskytují se až ve 35% po vazektomii - výkon vede k trvalé neplodnosti; případně způsobilosti chámovodu je možné chirurgickým výkonem, který však nezaručuje plně obnovení plodnosti - neúspěch operace – pokud chirurg nedostatečně přerušil chámovody, či je přítomen (výjimečně) nadpočetný chámovod. Zdravotní výkon bude probíhat takto: operační výkon je většinou proveden v den přijetí či další den po přijetí na lůžko pracoviště (pokud není s operáteřem dohodnuto jinak či výkon neprobíhá v režimu tzv. ambulanci nebo jednodenní chirurgie). V celkové narkóze nebo epidurálním či místním znečistivění (o jeho druhu se dohodnete s operáteřem a poté i lékařem-anesteziologem) – v poloze na zádech nejprve operáteř vyřadí oba chámovody (obrázek a), poté se ev. aplikuje místní anestézie (b) a je proveden malý kožní řez (c), ze kterého se do operační rány vytáhne chámovod (d). Poté je chámovod osuše přerušen a oba pabýly jsou podvazány vsřebatelným vláknem (e) ev. je část chámovodu z právních důvodů odstraněna a odeslána na histologické vyšetření. Oba pabýly jsou uloženy zpět do dutiny šourku a rána je uzavřena, většinou vsřebatelným vláknem. Obdobně se postupuje na druhé straně šourku – na dalším chámovodu.				
<p>Jako alternativu místo shora uvedeného lékařem doporučeného výkonu lze provést:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aplikace podvazu chámovodu BEZ přerušení kontinuity chámovodu – metoda nezaručuje 100% jistotu očekávaného efektu – tedy antikoncepce - systém IDV (Intra Vas Device)- jedná se o tzv. vazektomii dočasnou, kdy se chámovody nepodvazují, ale pouze ucoupou, takže se v případě, že muž změní názor a požaduje návrat k původnímu stavu plodnosti, nemusí složitým mikrochirurgickým postupem oba pabýly spojovat (tímto chirurgickým výkonem není totiž zaručen efekt tohoto výkonu – tedy návrat k úplné plodnosti). Systém není v ČR dostupný. - medikamentózní léčba – vhodná tabletová či jiná forma medikamentózní antikoncepce pro muže není t.č. v ČR dostupná. 				
<p>Doporučený výkon má oproti uvedené alternativě tyto výhody: jedná se o bezpečné chirurgické přerušení chámovodů.</p> <p>ale současně tyto nevýhody: ty jsou dány chirurgickou povahou výkonu – viz výše uvedený oddíl o možných komplikacích.</p>				

Obrázek 3. Formulář k podpisu podání informace a souhlasu s výkonem (bezprostředně před výkonem)

Prohlašuji, že lékař, který mi poskytl poučení, mi osobně vysvětlil vše, co je obsahem tohoto písemného informovaného souhlasu a měl jsem možnost klást mu otázky, na které mi řádně odpověděl. Prohlašuji, že jsem shora uvedenému poučení a informacím plně porozuměl a výslovně souhlasím s provedením tohoto zdravotního výkonu.

Beru na vědomí, že výkon není hrazen z veřejného zdravotního pojištění a dle platného ceníku je cena výkonu ve výši Kč.

Informace pacient obdržel dne:

..... podpis pacienta podpis lékaře

..... podpis svědka vyžádaného pacientem podpis svědka – zdravotnického pracovníka

Prohlašuji, že jsem shora uvedenému poučení a informacím plně porozuměl a výslovně souhlasím s provedením tohoto zdravotního výkonu dnes, tedy: 2013.

..... podpis pacienta podpis lékaře

(* Nehodící se škrtněte)

Upozornění: mezi podáním informace a udělením souhlasu musí být lhůta nejméně 14 dnů, přičemž souhlas se uděluje bezprostředně před započetím výkonu.

- ník, popřípadě svědci žadatele; záznam je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi (obrázek 2),
3. Mezi podáním informace a udělením souhlasu musí být přiměřená lhůta; jde-li o steri-

lizaci z jiných než zdravotních důvodů, lhůta musí být nejméně 14 dnů.

4. Provádění sterilizace lze započít, jestliže k tomu pacient bezprostředně před jejím započtením udělil písemný souhlas (obrázek 3).

Literatura

1. Pile J, Barone M. Demographics of vasectomy – USA and International. Urologic Clinics of North America 2009; 36(3): 295–306.
2. Mucha Z, Rajmon P, Hluší P. Mužská sterilizace (vazektomie) – současné medicínské a právní aspekty. Urol. praxi 2009; 10(1): 44–45.
3. Zámečník L. Právní úprava vazektomie z antikoncepčních důvodů v České republice. Urol List 2009; 7(2): 50–56.

Článek přijat redakcí: 21. 10. 2013

Článek přijat k publikaci: 27. 10. 2013

Autor prohlašuje, že zpracování článku nebylo podpořeno farmaceutickou firmou.

MUDr. Libor Zámečník, Ph.D., FEBU, FECSM

Urologická klinika VFN a 1. LF UK Praha,
TH klinika Praha
Ke Karlovu 6, 128 08 Praha
libor.zamecnik@vfn.cz